

ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІКТОРІАНСЬКОГО МЕТАНАРАТИВУ В ГУМАНІТАРНОМУ ДИСКУРСІ ХХ ст.

У статті відстежено поетапну трансформацію хронологічних і семантичних меж поняття “вікторіанство” у гуманітарному дискурсі ХХ ст.; визначено онто- та епістемологічні передумови “вікторіанського відродження” 1960-х рр., фактори позитивної й негативної реміфологізації вікторіанського метанаративу тощо; окреслено основні етапи конститування сучасної візії вікторіанства як культурфілософського феномена.

Ключові слова: метанаратив, вікторіанство, неовікторіанство, “вікторіанське відродження”, блумсберійська група, антивікторіанізм.

Мінливість і плінність хронологічних та семантичних меж поняття “вікторіанство” в сучасних вікторіанських і неовікторіанських студіях суттєво ускладнюють формування референційного тла для вивчення феномена актуалізації вікторіанського метатексту в концептуальному середовищі постмодерну. Синонімічне вживання термінів “вікторіанська доба” та “довге ХІХ століття”, “вікторіанський стиль” та “вікторіанська культура”, “вікторіанське суспільство” та “вікторіанська цивілізація”, “вікторіанізм” та “вікторіана” сприяє поглибленню категоріальної невизначеності: дедалі більше дослідників у прагненні уникнути впливу “тоталізуючого міфу” констатує умовність поняття “вікторіанство” й відмовляється від чітких дефініцій на користь конвенційного розуміння цього терміна в певних парадигмальних межах.

Так, Ф. Девіс у праці “Why Victorian Literature Still Matters” вважає термін “вікторіанство” табуйованим словом, “V-word”, застосування якого лише ускладнює розуміння Zeitgeist-у доби [7, с. 2]. Для М. Л. Кольке вживання поняття “вікторіанство” є штучною перешкодою на шляху до інклюзивної візії літературного процесу ХІХ ст. [16]. А. Дженкінс та Дж. Джонс у передмові до фундаментального дослідження “Rereading Victorian Fiction” обмежуються постулюванням складності визначення вікторіанства як історичного й водночас позаісторичного феномена [13, с. 7]; схожої стратегії дотримуються дослідники неовікторіанської літератури А. Хейльман та М. Льюелін [9, с. 5]. Про іманентну суперечливість поняття “вікторіанство”, здатного таким способом обслуговувати принципово різні ідеологічні програми, говорить С. Джойс [14, с. 11]. Констатуючи неможливість розробки універсальної системи естетичних деномінаторів для визначення належності того чи іншого тексту до вікторіанської парадигми, А. Кіршкнопф зосереджується на систематизації конотативних значень поняття “вікторіанство”, актуалізованих у літературному доробку другої половини ХХ ст. [15, с. 32].

З іншого боку, стереотипні уявлення про тотальний антивікторіанізм модерністського руху І пол. ХХ ст., час від часу тиражовані в наукових розвідках [5; 8; 9], сприяють певній ізоляції

сучасного неовікторіанізму від історичного та культурного контексту доби. Бурхливий сплеск зацікавленості в культурній спадщині вікторіанської доби, відомий як “вікторіанське відродження” 60-х рр. ХХ ст., починають розглядати як прояв постмодерністського ностальгічного позаісторизму, здатного, за Ф. Джеймсоном, у ситуації “кінця історії” актуалізувати в гуманітарному дискурсі онто- та епістемологічний інструментарій будь-якої доби та таким способом затвердити принципи нонселекції й тотального релятивізму [12]. Втім, як свідчить розмаїття форм та засобів репрезентації вікторіанського метанаративу в літературному процесі ІІ пол. ХХ ст., своєрідність “вікторіанського відродження” далеко не вичерпується постмодерністською філософсько-естетичною парадигмою. Актуальність цього дослідження, таким чином, зумовлена потребою у встановленні логічної й історичної наступності “вікторіанського відродження”, а **метою** є послідовне вивчення трансформацій концепції вікторіанства в гуманітарному дискурсі ІІ пол. ХХ ст.

Поетапне вивчення змістових трансформацій поняття “вікторіанство” в офіційній культурі від Великої виставки 1851 р. до ювілейних виставок 1887 та 1889 рр. та меморіальних видань 1880–1890-х рр. (“Victorian Poets” Е. Стедмана (1887), “The Victorian Age of English Literature” М. Оліфант (1892), “The Greater Victorian Poets” Х. Уолкера (1895), “Studies in Early-Victorian Literature” Ф. Гаррісона (1895) та ін.) дає змогу розглядати зазначений період як міфогенний момент у процесі творення вікторіанського міфу. Водночас потужна тенденція до історизації й “канонізації” вікторіанства свідчить про його поступову “консерватизацію” як метанаративу, структурними ознаками чого виступають визначення епістемологічного статусу поняття, постулювання його всеосяжності, аксіологічної гомогенності й внутрішньої несуперечливості, претензія на універсалізм, використання низки маркованих ідеологем тощо. Так, у працях К. А. Тоттена “The Canon of History, Secular in Particular, Or, The Victorian Canon” (1896) та Ф. Ф. Арбутнота “The Mysteries of Chronology, with a Proposal for a New English

Eratobe Called the Victorian” (1900) вікторіанська доба позиціонується як апогей розвитку людства, що, з одного боку, увінчує історію сучасної цивілізації, завершена, ну думку авторів, у 1894 р. [24], а з іншого – розпочинає новий досконалий цивілізаційний проект, визначений як “вікторіанська ера” [1].

Канонізація вікторіанського метанаративу в поєднанні з масштабними проектами з “колонізації” минулого та історизації сучасності (Словник національної біографії (1885), Історія вікторіанських графств (1899), Національна портретна галерея (1896), заснування Королівської історичної спільноти (1868) тощо) формує виразне тло для контркультурної реакції, репрезентованої критичним доробком У. Патера, О. Уайльда, Т. Гарді, Г. Джеймса, А. Беннета. Протестні настрої останніх, зумовлені поступовою деградацією заскнілої системи під тягарем внутрішніх суперечливостей, закладають підґрунтя для семантичного переформатування поняття “вікторіанство” (епітомізованого 1918 р. у паундівському терміні “вікторіана” [21]) і стають конструктивною основою програми блумсберійської групи як авангарду антивікторіанізму 1910–1930-х рр.

Встановлення складних спадкових зв'язків між поколінням 1880-х рр., блумсберійською групою та антивікторіанським рухом першої половини ХХ ст. загалом дає змогу зробити висновки про певну негативну міфологізацію поняття “вікторіанство” в тогочасному гуманітарному дискурсі, що виявляється, зокрема, в інтенціональному ігноруванні внутрішньої суперечливості вікторіанської доби. Так, у прагненні до радикального оновлення мистецтва блумсберійська група рішуче викреслює з вікторіанського канону (і, відповідно, кооптує до канону модерністського) письменників, чия “складна філософія” або “експериментальна поетика” не відповідали їх візії вікторіанської літератури як примітивно-моралістської, естетично надлишкової та сентиментальної: У. Морріса, У. Патера, Дж. Гіссінга, Т. Гарді та навіть О. Бердслея [19, с. 36–38].

Сучасна “едипальна” концепція блумсберійського протесту як “бунту дітей проти батьків”, окреслена в дослідженнях В. Рознер, Дж. М. Янга, М. Тейлора, С. Джойса, вбачає у “міфоборстві” блумсберійців ауторефлексивний характер, зумовлений передусім “острахом впливу” [2], визнання чого знаходимо в пізніших мемуарах таких видатних представників “старого Блумсбері”, як Леонард Вулф (“Growing”, 1961) та Клайв Белл (“Old Friends”, 1956) [19]. Формуванню погляду на блумсберійців як на “останніх вікторіанців” сприяє і вивчення їх програмних текстів у ширшому літературному контексті – зокрема, зіставно-порівняльний аналіз “Eminent Victorians” Л. Стрейчі (1918), “Some Eminent Victorians” Дж. Карра (1908) та низки біографічних розвідок 1910–1920-х рр., здійснених у фундаментальних дослідженнях С. Дональдсон, Н. Янга, Ж. Петі) [17]. Залучення до крити-

чного дискурсу більш амбівалентних у плані ставлення до феномена вікторіанства творів Е. М. Форстера (“Howard’s End”, 1910), В. Вульф (“Freshwater”, 1935), І. Во (“Brideshead Revisited”, 1945), просякнутих, за визначенням С. Джойса, “політикою ностальгії” за втраченою стабільністю та зрозумілою системою цінностей [9, с. 41–74], розхитує уявлення про монолітність модерністського антивікторіанізму.

Аналогічну мету має дослідження поодиноких спроб реабілітації вікторіанського метанаративу у першій половині ХХ ст., репрезентованих у критичному доробку Г. К. Честертон, У. Рейлі, Дж. Сейнтсбері, А. Квіллер-Куча. Запропонована останнім інклюзивна концепція вікторіанського канону (“The Oxford Book of Victorian Verse”, 1912; “Dickens and Other Victorians”, 1925) суттєво випереджає свій час: нехтуючи національними, політичними, гендерними обмеженнями, автор залучає до канону такі постаті, як Ч. Діккенс, Б. Дізраелі, Е. Гаскелл, А. Троллоп, Е. Барретт Браунінг, Т. Карлейль і навіть Езра Паунд [18] (для порівняння, двадцять років потому, у праці “The Great Tradition” Ф. Лівіса (1947), вікторіанський внесок у літературу все ще обмежуватиметься творами Дж. Елліот, Дж. Конрада та Г. Джеймса) [23].

На порубіжжі 20–30-х рр. ХХ ст. голоси на захист вікторіанської спадщини стають дедалі гучнішими. Так, у 1931 р. Алан Ботт жалкує, що його покоління “had been first to build barriers against the Victorians” [3, с. 2], а Е. Г. Данс відзначає, що “Victorianism is not so much the attitude adopted by the Victorians towards their world as the attitude adopted by posterity towards the Victorians” [6, с. 8]. У 1933 . У. Індж, настоятель собору Св. Павла, спостерігає значний інтерес до творчості Теннісона, Троллопа, Морріса з боку молоді, яка таким чином протестує вже проти “батьків”-модерністів [11, с. VII]. Різкий контраст між політичною турбулентністю міжвоєнних років та вікторіанською стабільністю сприяє переоцінці вікторіанської спадщини в працях Д. Сесіла (“Early Victorian Novelists”, 1934) та Дж. М. Янга (“Portrait of an Age”, 1936).

На соціоекономічному фронті, де негативна міфологізація вікторіанської доби як “епохи приватного збагачення та суспільного зубожіння” [25, с. 32], зумовлена економічною депресією 20–30-х рр. ХХ ст., розгорталася у формі “дебатів про рівень життя” (1926), захисником прогресивного характеру вікторіанської промислової революції виступає Дж. Клепхем, чия полеміка із Дж. Л. та Б. Хаммондами мала на меті спростувати стереотипне протиставлення пасторальної ідилії жахам індустріалізованого міста [25]. Романи Р. Грейва “The Real David Copperfield” (1933) та М. Седлейра “Fanny by Gaslight” (1944), значною мірою інспіровані перебігом цієї полеміки, постають як перші прототи неовікторіанських романів II пол. ХХ ст., де джерелом художньої й критичної рефлексії виступає не емпірична, а текстуалізована реальність.

Сповнене ентузіазму есе Гемпфрі Хоза "Are the Victorians Coming Back?" (1947) свідчить про стрімке зростання інтересу до вікторіанської культурної спадщини після Другої світової війни. Затяжна повоєнна економічна й політична криза та поступова втрата імперської величі закономірно сприяють зацікавленню в періоді найвищого економічного й культурного розквіту Британської Імперії, наново актуалізуючи таким способом вікторіанський метанаратив; при цьому досягнута врешті-решт необхідна для відчуження хронологічна дистанція, як слушно зауважує М. Тейлор, дарувала дослідникам комфортне відчуття власної модерності: "The relaxation to the Wilson years of the laws relating to divorce, homo sexuality, age of majority and censorship, together with the sea-change in attitudes towards sexual and racial discrimination brought on by the women's movement world wide and the civil rights campaign in America, made the Victorians seem very old, very different and, above all, very unenlightened" [23, с. 81]. Така позиція переспрямовувала зусилля наукової спільноти від одновимірних порівнянь минулого й сьогодення на більш комплексне наукове висвітлення вікторіанської доби як унікального історичного й культурного феномена.

Переоцінка цінностей розпочинається зі сфери архітектури й дизайну, де в працях Джона Стігмана, Х'ю Кассона, Генрі-Рассела Хічхока, Джона Глога постулюється початок "неовікторіанської ери" в мистецтві [5]. Одна за одною стартують масштабні ініціативи зі збереження вікторіанської архітектурної спадщини, що страждає під наступом повоєнного будівельного буму. Фестиваль 1951 р., організований до сторіччя Великої виставки, вшановує прогресивність вікторіанського суспільства, його наукові й технічні здобутки, оригінальність художнього мислення тощо. Ретельне вивчення письмової й матеріальної спадщини вікторіанської доби, розпочате А. Бріггсом, Дж. Баклі, У. Х'ютоном і підхоплене засновниками впливового наукового журналу "The Victorian Studies" (1957) М. Вольфом та М. Тейлором, провокує бум соціальної історії (за 1965–1975 рр. кількість дисертацій, присвячених вікторіанській добі, становила 50% від загальної кількості дисертацій з історії Британії [10]) та сприяє започаткуванню міждисциплінарного підходу до вивчення феномена вікторіанської культури. Хоча власне словосполучення "вікторіанська культура" фіксується в наукових джерелах не раніше від середини 60-х рр. ХХ ст. [10], саме у 50-ті рр. ХХ ст. закладається підґрунтя візії вікторіанства як хоча й суперечливого, але органічно єдиного культурного конструкту.

Поступово сходить нанівець тенденція до "захисту" вікторіанських письменників шляхом пошуку в їх творчості антивікторіанських настроїв, кульмінацію чого вбачаємо в праці Е. Д. Джонсона "Alien Vision of Victorian Poetry" (1952): протестне покоління 1880-х рр. разом із

напівзабутими М. Арнольдом, Дж. Стюартом Міллем та Р. Браунінгом повертається до вікторіанського канону, оскільки, як зауважує А. Бріггс, "in almost all their criticism they accepted premises which in retrospect makethemas "Victorian" as the targets of their irony or their indignation" [4, с. 22]. Відповідним чином змінюється й періодизація: на зміну двоступеневій класифікації Р. К. Енсора приходять більш гнучка триступенева класифікація Д. Томпсона, у межах якої вирізняються раннє, "високе" й пізнє вікторіанство, а вичерпання вікторіанської парадигми припадає на 1890-ті рр. замість 1870-х [10].

Визнання внутрішньої суперечливості доби не заважає створенню її цілісних концепцій у межах реанімованого вікторіанського метанаративу: за метафоричним висловленням Дж. Клайва, вікторіанська Англія в працях дослідників 1950-х рр. постає як "anenormous playing field, with a series of team sign distinctively coloured jersey seng aged in fierce yet expertly refereed combats – Christianvs Doubters, Liberals vs Conservatives, Extroverts vs Introverts, Optimists vs Pessimists" [цит. за 10, с. 95].

Широкомасштабне "вікторіанське відродження", що розпочалося у 60-х рр. ХХ ст. і триває й донині, відмовляється від ідеї рівноваги та історичного телеологізму як визначальних тропів вікторіанської доби. У науковому доробку К. Кларка, Дж. Клайва, А. Бріггса, М. Вольфа, К. Альтхольца *Zeitgeist* вікторіанізму втілений у концепціях транзитивності, внутрішньої напруги, постійної боротьби між протилежними тенденціями, суцільної інтелектуальної кризи, що в сукупності унеможливають відтворення єдиної несуперечливої візії періоду: як зазначає Бріггс, "it is no more possible to embrace the whole Victorian England than it was to battle against it" [5, с. 20]. На рівні літературознавчого дискурсу спостерігається поступова відмова від концепції єдиного вікторіанського канону; натомість виникають канони альтернативні – феміністський (С. Гілберт, С. Губар), колоніальний (Т. Мої) тощо. Водночас відчуття історичної наступності та онтологічного вкорінення у вікторіанській добі закоромірно провокує реставрацію вікторіанського метанаративу в межах так званого "ностальгічного вікторіанізму" (Г. Гіммельфарб), до якого апелюють, зокрема, М. Тетчер (1983) та американський конгресмен Н. Гінґріч (1995) у відомих діатрібах на захист вікторіанських цінностей [9].

Загалом формування концепції вікторіанства в гуманітарному дискурсі 60–90-х рр. ХХ ст. здійснюється двома шляхами: перший, започаткований фундаментальним дослідженням С. Маркуса "The Other Victorians" (1966) і розвинений під очевидним впливом М. Фуко та Е. Коссовскі-Седжвік у працях Ш. Роуботем та М. Дьюбермана, зосереджує увагу на вікторіанській "інакості"; другий, запропонований А. Бріггсом і підтриманий М. Світом, Дж. Куцічем, Д. Садофф, С. Джойсом, позиціонує вікторіанську

доби як “минуле в теперішньому” [5, с. 18], добу, що ніколи не закінчувалася. “We’re still living at the end of the Victorian era, – зазначає одна з родоначальниць сучасного вікторіанського роману А. Байєтт, – at least philosophically, in the way we try to understand the world. We’ve moved on technologically, but the foundations of our ideas are still there” [цит. за 20]. “Most of the pleasures we imagine to be our own Victorians enjoyed first in a culture as rich and difficult and complex and pleasurable as our own, – погоджується з нею М. Світ. – They are still with us, walking our pavements, drinking in our bars, living in our houses, reading our newspapers, inhabiting our bodies” [22, с. 23].

Саме останній, ідентитарний, у термінології Дж. Клейтон, підхід виявляється надзвичайно продуктивним для художнього переосмислення вікторіанського метанаративу в літературному процесі II пол. ХХ ст. Починаючи з 1966 р., кількість постколоніальних, феміністських, постфеміністських, ретрофутуристичних ревізій тих чи інших конститууючих дискурсів вікторіанського метанаративу зростає в геометричній прогресії. Позначений у новітньому літературознавстві термінами “поствікторіанство” [15], “псевдовікторіанство” [5], “постмодерністське вікторіанство” [8], “ретровікторіанство” [16], “неовікторіанство” [9], феномен актуалізації вікторіанського метанаративу в принципово деідеологізованому постмодерному середовищі не лише демонструє надзвичайну продуктивність філософською естетичного потенціалу вікторіанської культури, але й затверджує статус вікторіанської доби як своєрідної протоепохи, парадигма якої містить усі концептуально значущі для ХХ ст. наративи.

Висновки. Проведене дослідження не претендує на вичерпну повноту, однак закладає підґрунтя для подальшого вивчення “вікторіанського відродження” поза межами концепції постмодерністського позаісторизму, а саме як поточного результату глобального самоідентифікаційного проекту, органічними складовими якого виступають і антивікторіанізм блумсберійської групи, і Оксфордське “мікровідродження” 1920-х рр., і повоєнне “мікровідродження” 1940-х рр.

Список використаної літератури

1. Arbuthnot F. F. *The Mysteries of Chronology, With A Proposal for a New English Eratobe Called the Victorian* / F. F. Arbuthnot. – London : Heinemann, 1900. – 296 p.
2. Bloom H. *From the Anxiety of Influence* / H. Bloom // *Norton Anthology of Theory and Criticism*. – New York : Norton, 2001. – P. 1797–1805.
3. Bott A. *Our Fathers, 1870–1900: Manners and Customs of the Ancient Victorians: A Survey in Pictures and Text* / A. Bott. – London : Heinemann, 1931. – 198 p.
4. Briggs A. *Victorian People: A Reassessment of Persons and Themes 1851–1967* / A. Briggs. – Chicago : University of Chicago Press, 1955. – 331 p.
5. Cucich J. *Victorian Afterlife: Postmodern Culture Rewrites the Nineteenth Century* / J. Cucich, D. Sadoff. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 2000. – 304 p.
6. Dance E. H. *The Victorian Illusion* / E. H. Dance. – London : Heinemann, 1928. – 156 p.
7. Davis Ph. *Why Victorian Literature Still Matters* / Ph. Davis. – Chichester : Wiley-Blackwell, 2008. – 172 p.
8. Gutleben C. *Nostalgic Postmodernism: The Victorian Tradition and the Contemporary British Novel* / C. Gutleben. – Amsterdam ; New York : Rodopi, 2001. – 248 p.
9. Heilmann A. *Neo-Victorianism: The Victorians in the Twenty-First Century, 1999–2009* / A. Heilmann, M. Llewellyn. – New York : Palgrave Macmillan, 2010. – 324 p.
10. Hewitt M. *Culture or Society? Victorian Studies, 1951–1964* / M. Hewitt // *The Victorians Since 1901*. – Manchester : Manchester University Press, 2004. – P. 90–106
11. Inge W. R. *Introduction to the Post Victorians* / W. Inge. – London : Nicholson and Watson, 1933. – P. VII.
12. Jameson F. *Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism* / F. Jameson. – London ; New York : Verso, 1996. – 296 p.
13. Jenkins A. *Rereading Victorian Fiction* / A. Jenkins, J. Johns. – Basingstoke : Macmillan, 2000. – 348 p.
14. Joyce S. *The Victorians in the Rearview Mirror* / S. Joyce. – Athens : OhioUniversity Press, 2007. – 212 p.
15. Kirchknopf A. *Rewriting the Victorians: Modes of Literary Engagement with the 19th Century* / A. Kirchknopf. – Jefferson : McFarland&Co, 2013. – 236 p.
16. Kohlke M. *Introduction: Speculations in and on the Neo-Victorian Encounter* / M. Kohlke // *Neo-Victorian Studies*. – 2008. – № 1. – Part 1. – P. 1–18.
17. Lubenow W. *Lytton Strachey’s Eminent Victorians: The rise and fall of the intellectual aristocracy* / W. Lubenow // *The Victorians Since 1901*. – Manchester : ManchesterUniversity Press, 2004. – P. 17–29.
18. Quiller-Couch A. *Charles Dickens and Other Victorians* / A. Quiller-Couch. – Cambridge : Cambridge University Press, 1925. – 282 p.
19. Rosenbaum S. P. *Victorian Bloomsbury: The Early Literary History of the Bloomsbury Group* / S. Rosenbaum. – London : Macmillan, 1987. – 278 p.
20. Rothstein M. *Best Seller Breaks Rule on Crossing the Atlantic* / M. Rothstein // *New York Times*. – 1991. – January 31. – P. 17–22.
21. Stark R. *Caliban Casts Out Ariel: Ezra Pound’s Victorian Barbarian* / R. Stark // *Textual Practice*. – 2011. – Vol. 25. – Issue 6. – P. 1075–1098.
22. Sweet M. *Inventing the Victorians: What We Think We Know About Them and Why We’re*

- Wrong / M. Sweet. – New York : St. Martin's Press, 2001. – 288 p.
23. Taylor M. G. M. Young and the early Victorian revival / M. Taylor // *The Victorians Since 1901*. – Manchester : Manchester University Press, 2004. – P. 77–90.
24. Totten C. The Canon of History, Secular in Particular, Or, the Victorian Canon: An Astro-Chronologico-Historical Digest of the Times of the Gentiles, Etc. / C. Totten. – New Haven : Our Race Publishing Co., 1986. – 311 p.
25. Weaver S. The Bleak Age: J.H. Clapham, the Hammonds and the standard of living in Victorian Britain / S. Weaver // *The Victorians Since 1901*. – Manchester : Manchester University Press, 2004. – 296 p. – P. 29–44.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2013.

Тупахина Е. В. Трансформации викторианского метанарратива в гуманитарном дискурсе XX в.

В статье отслеживается поэтапная трансформация хронологических и семантических границ понятия “викторианство” в гуманитарном дискурсе XX в.; определяются онтологические и эпистемологические предпосылки “викторианского возрождения” 1960-х гг., факторы позитивной и негативной ремифологизации викторианского метанарратива и т. д.; очерчиваются основные этапы конституирования современной концепции викторианства как культурфилософского феномена.

Ключевые слова: метанарратив, викторианство, неовикторианство, “викторианское возрождение”, блумсберийская группа, антивикторианизм.

Tupakhina O. Transformations of Victorian Metanarrative in the Discourse of Humanities within XX Century

The article traces back semantic transformations acquired by the concept “Victorian” in the discourse of humanities within XX century under the influence of various impact factors. The changes in chronological framework and appropriate shifts in Victorian canon limits are also being investigated.

Starting from 1851, when the notion “Victorian” first entered the discourse of official culture as a marker of a newly-established metanarrative and a label for newly-defined historical era, its meaning has been subject to several stages of reconsideration caused by countercultural opposition (1870-ies generation, Bloomsbury group) as well as by nostalgic Victorian “micro-renaissances” (Oxford micro-renaissance of 1920-ies supported by G.K. Chesterton and A. Quiller-Couch; post-war micro-renaissance of 1940-ies inspired by G.M. Young). The anti-Victorian trend settled by Modernists in the first half of the XX century is being explained via Harold Bloom’s “fear of anxiety” concept. The oedipal nature of Bloomsbury protest is being stated alongside with denying its monolithic status.

The integral vision of Victorianism as Age of Balance (or Age of Improvement) proposed in the 1950-ies due to ever broadening temporal gap is being compared to later more complicated concepts (Age of Transition, Age of Doubt) brought to life by the so-called Victorian Revival of the 1960-ies. The partial reconstruction of Victorian metanarrative as a part of nostalgic post-Victorianism resulting in the debates of Victorian values in 1980–90-ies is being stated. Two main tendencies in relating Victorian age to modernity, exclusive and identitarian, are being identified, of which the latter is being viewed as productive framework for post-Victorian novel.

Key words: metanarrative, Victorianism, neo-Victorianism, anti-Victorianism, Victorian Revival, Bloomsbury group.